

Ємчик О.Г.

кандидат педагогічних наук

старший викладач кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти

СНУ імені Лесі Українки

м. Луцьк, Україна

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ УЯВЛЕНЬ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Моральна криза суспільства негативно позначається і на моральному розвитку дитини, що підсилюється потужним впливом інформаційних технологій на тлі зниження виховної функції сім'ї, дефіциту спілкування та знанневоцентричної освіти [5, с. 319].

Моральна сфера особистості дошкільника розглядається як інтегральна єдність і взаємодія моральної свідомості, почуттів, стосунків, переживань і поведінки дитини. Моральний розвиток дитини, стійкість моральної поведінки, уміння передбачати моральні наслідки своїх вчинків – це показник ефективності виховного процесу. Основними проблемами морального розвитку є питання дослідження факторів і засобів, що сприяють йому. Кожен віковий етап характеризується різними рівнями сформованості уявлень про моральні норми і якостях людей.

Дошкільний вік є періодом, коли дитина освоює навколишній світ і проходить перші етапи становлення моральності. У цьому віці є необхідність удосконалювати розвиток позитивної мотиваційної спрямованості, завдяки якій діти увійдуть в навколишній соціум, усвідомлюючи ціннісні орієнтації. Етичні поняття дозволять засвоїти моральні норми за допомогою впровадження їх в процес психологічних механізмів. Від того, як ми виховаємо підрастаюче покоління, залежить розвиток суспільства в цілому.

Старший дошкільний вік - найважливіший період формування моральної особистості. У цей період дитина оволодіває нормативною діяльністю і поведінкою, першими етичними поняттями.

У дослідженні А. Пасічник підкреслюється домінування розвитку інтелектуальної сфери дитини в освітньому процесі. Як наслідок, сучасні діти перенасичені різного роду інформацією, проте не володіють простими життєвими істинами, які покладаються в основу спілкування і співіснування у соціумі [5, с. 320].

Розвиток моральної сфери особистості – це процес засвоєння доступних дитині базисних етичних понять, на основі яких виробляються моральні еталони, зразки, норми і правила. Це відбувається через дію загального механізму інтеріоризації-екстеріоризації і приватних механізмів: наслідування-імітації; ідентифікації; внутрішньої (самооцінка) і зовнішньої оцінки (оцінка оточуючих).

Для формування духовно-моральної сфери у дітей старшого дошкільного віку виокремлено три основні її компоненти: когнітивний, емоційно-ціннісний та поведінковий. Когнітивний компонент вміщує знання дитини про духовність, етичні поняття, базові етичні уявлення про навколишній світ та себе самого. Завданнями розвитку емоційно-ціннісного компоненту є формування позитивних емоцій і почуттів. Поведінковий компонент включає певну діяльність та взаємостосунки дитини дошкільного віку та навколишнього світу.

Тож, процес розвитку етичних уявлень як першооснови морального розвитку дошкільника вимагає пошуку ефективних психолого-педагогічних впливів, що забезпечать формування яскравих емоційно-когнітивних образів належних зразків поведінки та їх інтеріоризацію [5, с. 320].

Результати емпіричного дослідження дозволяють характеризувати моральну сферу особистості дітей дошкільного віку як таку, що знаходиться на доморальному рівні: дитина, виконуючи моральні норми і правила, керується переважно прагненням уникнути покарання або домогтися заохочення, а не

усвідомленням морального сенсу вчинків. Це підтверджує вікову закономірність – значну залежність дошкільника від дорослого.

Основним завданням морального розвитку дітей є розвиток мотиваційної спрямованості особистості дошкільника за допомогою засвоєння етичних понять і норм, що вплине на формування моральної поведінки. Довільність поведінки ґрунтується на поступовому переході від зовнішньої регуляції до саморегуляції. Можливість управляти своєю поведінкою і вчинками виділяється як особливе завдання. Розвиток дитини переходить від мимовільності, імпульсивності, ситуативності поведінкових реакцій і поведінки загалом до довільності, регульованості. Він проявляється в умінні ставити цілі, шукати і знаходити засоби їх досягнення, долаючи труднощі і перешкоди.

Аналіз етичних понять, що складають основу морального розвитку дитини дошкільного віку, дозволив виділити десять базисних понять: добре – погано, можна – не можна, ввічливість – грубість, правда – брехня, добро – зло, співчуття – байдужість, терпимість – нетерпимість, чуйність – черствість, щедрість – жадібність, милосердя – жорстокість.

Варто зазначити, що показниками компетентності на кінець дошкільного віку за положеннями Базового компоненту дошкільної освіти мають стати: усвідомлення дитиною добра і зла; вміння пояснити свої вчинки, схвалити або засудити їх; вміння за відсутності контролю, стимулювання та заохочення діяти відповідно до соціальних норм, не порушуючи їх; виявляти почуття гідності; мати елементарне уявлення про зміст і відмінність понять «совісний» та «безсовісний», керуватися совістю як внутрішньою етичною інстанцією; уміти товаришувати, цінувати друзів [1, с. 4-11].

Якщо спиратися на дослідження О. Планідіної [6, с. 56-57], то у формуванні морально етичних уявлень у дітей дошкільного віку слід спиратись на такі передумови: достатній рівень фізичної підготовленості дітей 6-го року життя до вчинення добротворчих дій; готовність старших дошкільників до позитивного сприйняття й осмислення явищ суспільно-політичного, економічного, трудового життя суспільства, дорослих та однолітків, довірливе

ставлення до слова вихователя; підвищена реактивність і експресивність старших дошкільників, динамічність їхньої поведінки; інформованість старших дошкільників у питаннях моральності й етики, широкий загальний кругозір; прагнення старших дошкільників до розумово-інтелектуальної діяльності, включення в різноманітні навчально-пізнавальні процеси; моральна сенситивність старших дошкільників як особлива прихильність до посилення моральних вимог і здійснення добрих справ; наявність досвіду участі в колективній життєдіяльності, у спільних справах; відносна самостійність й незалежності дітей старшого дошкільного віку; бурхливе зростання моральної самосвідомості старших дошкільників, що полягає в усвідомленні себе як суб'єкта моральної діяльності та взаємин.

На підставі наявного досвіду можна говорити про те, що успішно здійснити формування морально-етичних уявлень та понять у дітей дошкільного віку можливо тільки при наявності певних соціально-педагогічних умов: підвищення професіоналізму педагогів, які здійснюють морально-етичне виховання; участь всіх педагогів в реалізації духовно-морального виховання; постійна взаємодія з сім'єю, розумне співробітництво з культурними установами; формування традиційної системи відносин в закладі дошкільної освіти, що створює доброзичливу творчу атмосферу дитячого садка, його розвиваюче середовище.

Ніде особистість педагога не грає такої істотної ролі, як у духовно-моральному вихованні дитини, і особливо дошкільного віку. Тому основною умовою успішного формування морально-етичних уявлень у дітей дошкільного віку є професійна компетентність педагогів, їх високий духовно-моральний потенціал і особливо любов до дітей, оскільки вищі моральні почуття в дітях розвиваються завдяки любові педагога до дітей, завдяки живому спілкуванню дитини з педагогом і прикладом самих вихователів. І якщо стосовно до будь-якої освітньої галузі вірні слова про те, що любов до навчального предмету у дитини починається з любові до педагога, то в духовно-моральному вихованні це має абсолютне значення.

Визначальною умовою для діяльності закладу дошкільної освіти є впровадження інноваційних підходів до освітнього процесу, до процесу організації діяльності дітей. Тому необхідно удосконалювати здібності педагогів з організації роботи з дітьми дошкільного віку на основі впровадження в педагогічну практику різних інноваційних організаційних форм взаємодії.

У цьому аспекті Х. Барна виокремлює такі напрямки роботи:

- розвиток природних здібностей через систему творчих занять (заняття етики, заняття-казка, заняття-гра, заняття-мрія, інтегровані заняття, заняття-вікторина, заняття-дослідження);
- формування духовності як особистісної якості через систему виховних заходів (свята, заходи краєзнавчою, українознавчою тематикою; календарні свята, години спілкування, ін.);
- навчання добротворення і виховання почуттєвості через різні види діяльності [2, с. 171].

С. Михальська пропонує серед умов із розвитку етичних інстанцій у дітей старшого дошкільного віку виокремити такі, як створення позитивного психологічного клімату у взаємодії дитини з однолітками, проведення бесід з дорослими на етичну тематику, здійснення роботи з дитячою книжкою на моральну тематику за схемою: аналіз поведінки героїв – оцінювання їх вчинків – оцінка особистості героя (позитивна чи негативна), тощо [4, с. 165].

Резюмуємо, що успішне формування морально-етичних уявлень у дітей дошкільного віку відбувається завдяки забезпеченню повноцінних психолого-педагогічних умов: високий моральний потенціал навколишнього соціального мікросередовища; активність дитини в освоєнні морального досвіду; спеціальний психолого-педагогічний супровід розвитку моральної сфери особистості дитини.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти / науковий керівник: А. М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф, д-р пед. наук ; авт. кол.: А. М. Богуш, Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, Н. В. Гавриш, О. П. Долинна, Т. С. Ільченко, О. В. Коваленко, Г. М. Лисенко, М. А. Машовець, О. В. Низковська, Т. В. Панасюк, Т. О. Піроженко, Т. І. Поніманська, О. Д. Сідельнікова, А. С. Шевчук, Л. Ю. Якименко. К., 2012. 26 с.
2. Барна Х. В. Підходи до формування морально-етичних понять у старших дошкільників. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія : Педагогіка та психологія*. 2016. Вип. 1. С. 170–173.
3. Кузьма І. Формування морально-етичних цінностей дітей старшого дошкільного віку в процесі реалізації медіаосвіти. *Людинознавчі студії. Педагогіка*. 2018. Вип. 6. С. 219–228.
4. Михальська С. А. Особливості розвитку етичних уявлень у дітей старшого дошкільного віку. *Проблеми сучасної психології*. 2018. Вип. 39. С. 157–166.
5. Пасічник А. В. Розвиток етичних уявлень дітей дошкільного віку в інтерактивному театрі. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2012. Вип. 11. С. 319–323.
6. Планідіна О. М. Сутнісний зміст морально-етичного концепту «доброта» та передумови формування почуття доброти в дітей старшого дошкільного віку. *Народна освіта*. 2019. Вип. 2. С. 53-59.
7. Соцька О. П. Шельменко Г. Морально-етичне виховання дітей старшого дошкільного віку у процесі ознайомлення з природою. *Наука і освіта*. 2015. № 6. С. 115–119.